

Kaip Latvija įveikė finansų krizę

Jaroslav Dvorak

*Klaipėdos universitetas
Minijos 153, Klaipėda*

Anders Ashund, Valdis Dombrovskis. How Latvia came through the Financial Crisis.
Washington: Peterson Institute for International Economics, 2011.

Baltijos šalių išsivadavimas iš finansų krizės gniaužtų sukėlė diskusijas, kam turi atitekti nuopelnai už šį laimėjimą. Lietuvos Vyriausybės vadovas pareiškė, kad apie jį ir Vyriausybės darbą bus rašomi vadovėliai. Tačiau jį aplenkė Latvijos ministras pirmininkas V. Dombrovskis ir Petersono instituto mokslininkas A. Aslundas savo knyga „How Latvia came through the Financial Crisis“. Viena vertus, svarbu žinoti, kaip veikti krizės sąlygomis. Kita vertus, išmintingiausia knyga būtų apie Estiją, kuri parodė, ką reikia daryti, kad krizės būtų išvengta. Recenzijoje aptarsiu V. Dombrovskio ir A. Aslundo knygos pranašumus ir trūkumus.

Pirmoje knygos dalyje glaustai ir sistemingai aptarti dviejų Latvijos nepriklausomybės dešimtmečių ekonominiai, politiniai, socialiniai pasiekimai ir nesėkmės. Taikomas lyginamasis tyrimo metodas, įterpiami pasažai, lyginant Latviją su Lietuva ir Estija. Estija pristatoma kaip geros patirties projektas. Lietuva ir Latvija nuolat susiduria su ekonomiais nuosmukiais (1995 m. bankų krizė; 1999 m. Rusijos finansų krizė; 2008 m. pasaulio finansų krizė). Nuodugnesnė ankstesnių įvykių analizė neplėtojama, apsiribota standartiniu, sistemingu faktų dėstymu. Vienas iš skyrių pavadintas „Radikalus perėjimas į normalią rinkos ekonomiką“, tačiau nagrinėjant pateiktus duomenis (1.2 pav. BVP augimas, 1991–2012 m.) kyla klausimas, ar tikrai ši ekonomika normali? Duomenų analizė su Baltijos šalimis nesusijusiam išoriniam stebėtojui pateikia įrodymų, kad Latvijoje vyksta nenutrūkstamas ekonominis eksperimentas, kurio metu žmonės patenkinamai gyveno tik septyneris metus. Be to, nagrinėjama neišvengiama pereinamųjų visuomenių problema – korupcija. Pateikiant 1998 m. Pasaulio banko apklausos rezultatus, buvo galima pridurti, kad vienas iš prezidentų kadencijos pradžioje prisipažino ėmęs kyšius. Tiesa, tai nebuvo prielaida būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn. Antroje dalyje, rašydami apie 2004–2007 m. ekonominį bumą, autoriai siekia suvokti jo priežastis. Kiek netikėtai atsakomybė dėl bumo suverčiama Latvijos narystei Europos Sąjungoje. Pažymima, kad narystė

NATO tiesioginių ekonominių pasekmių neturėjo. Įstojus į ES, prasidėjo kapitalo į šalies ekonomiką įplaukos. 2000–2006 m. laikotarpiu kreditai padidėjo nuo 37 iki 64 procentų. Nuogastaujama dėl Švedijos bankų vaidmens Latvijos bankininkystės sektoriui. Autorių teigimu, tai labai pelningas, bet rizikingas verslas. 2008 m. rugsėjo mėn. užsieniečiai valdė tik 60 procentų Latvijos bankų sektoriaus aktyvų, o tai, lyginant su kaimynais, tikrai nedaug. Pateikiama daugybė grafinių paveikslų, tačiau trūksta įdomių ir naujoviškų duomenų interpretacijų. Vyrauja standartinis požiūris: (i) augo darbuotojų atlyginimai, nes įstojus į ES kai kurios valstybės atvėrė savo darbo rinką, prasidėjo emigracija; (ii) dėl masinio vidinio kreditavimo ekspansijos kilo infliacija; (iii) padidėjo neigiamas prekybos balansas; (iv) suplanuotas mažas biudžeto deficitas, tačiau dėl augimo jis nuolat didėjo. Kitiškai nevertinama Tarptautinio valiutos fondo pozicija (toliau TVF). TVF rekomendacijos Latvijai pateikiamos kaip „sidabrinė kulka“ problemų sprendimui. Teigiama, kad Latvijos valdžia turėjo kelias priemones suvaldyti situaciją: fiskalinę politiką ir bankų reguliavimą. Kodėl tik tiek priemonių, atsakymo nėra? Kodėl ignoruojama, kad vyriausybės veikla buvo reaktyvinė, nesuderinta su strateginiais prioritetais ir nuolat trūko strateginio mąstymo susiduriant su iššūkiais?

Atlikta įvykių analizė rodo, kad antikriziniai žingsniai buvo labai neryžtingi. 2007 m. parengtas antiinfliacinis planas, komercinių bankų reguliavimo politika. Aiškėja Latvijos finansų krizei įtakos turėję veiksniai: (i) privataus Švedijos SEB banko kreditų politikos sugriežtinimas; (ii) privataus JAV „Lehman Brothers“ banko bankrotas; (iii) privataus Latvijos „Parex“ banko bankrotas; (iv) tarptautinių finansinių tinklų nepasiekiamumas Latvijos vyriausybei. 2008 m. organizuojami referendumai autoriams atrodo absurdiški, nekyla klausimų, kaip su mažomis pensijomis gali išgyventi ES piliečiai? Knygoje nuosekliai aprašoma finansinio plano rengimo grandinė. Pasirodo, užtenka EUROSTAT‘ui paskelbti duomenis, ir latviai tampa sąmoningesni ir sukalbamesni, opozicijos geidžia išlaidų karpymo ir palaiko vyriausybės politiką. Nors autoriai pažymi, kad kartu su oficialia propaganda buvo skleidžiama negatyvi nepagrįsta informacija, kad Latviją ištiks Islandijos likimas, knygoje nepateikiama teiginį paneigiančių įrodymų. Idomių pamokų aptinkama Latvijos kreipimesi į TVF. Atidūs skaitytojai pastebės daugybę svarstyme dalyvaujančių suinteresuotųjų pusių pasiūlymų TVF. Faktai byloja, jog TVF neturėjo inovatyvių Latvijos krizės sprendimo būdų ir tikėjosi pritaikyti Argentinos scenarijų. Aprašydami susiklosčiusią padėtį autoriai Latviją parodo kaip po 9 balų žemės drebėjimo, kuris sugriovė pagrindinę finansinę infrastruktūrą. Viešojo sektoriaus išlaidos apkarpytos 25 proc. <...>, atlyginimai sumažinti 25 proc. <...>, pensijos užšaldytos <...>, tarptautinio kapitalo įplaukos sustojo <...>, ateities prognozės neįmanomos <...>.

Kitoje knygos dalyje nagrinėjamas klausimas, ar reikėjo Latvijai devaluoti latą? Pateikta vienuolika argumentų prieš devaluaciją, juos galima skirstyti į turinčius vidines ir tarptautines pasekmes. Pateikiant argumentus už devaluaciją, pasitelktos užsienio ekonomistų pozicijos. Naivus autorių tikėjimas, kad užsieniečiams turėjo rūpėti Baltijos valstybės. Ar daug kam pasaulyje rūpi Baltijos šalių ekonomika, išskyrus mus pačius? Autoriai surado devynis argumentus už devaluaciją ir tai, kad Latvijai prognozuotas Argentinos likimas. Trūksta aiškios autorių pozicijos, ar jie prieš, ar už devaluaciją. Neatsitiktinai pa-

teikiama diskusija, lyginant Latviją su Argentinos atveju. Ten, kur lyginami ekonominiai Latvijos ir Argentinos skerspjūviai, pateikiama objektyvi informacija, tačiau, nagrinėjant politines dimensijas, pataikaujama Latvijai, neva, tik Argentinos politika populistinė, Argentinos regionų išsivystymo lygis žemas. Autoriai pamiršo, kad Argentina neseniai nešė karo su D. Britanija našta. Galiausiai, pateikiamas TVF verdiktas Latvijai ir jam priitariama.

Nagrinėjant politinės krizės aplinką, aprašoma J. Godmanio vyriausybės paskutinių dienų agonija. Kadangi vienas iš autorių buvo paskirtas naujos vyriausybės vadovu, skaitytojui bus įdomi vyriausybės vadovo įvykių interpretacija. V. Dombrovskis, remdamasis Skandinavų analitiko refleksija, eksplikuoja save kaip klasikinį liberalą ir fiskalinį konservatorių. Vertybinis patvirtinimas pateikiamas 71 p., kur teigiama, kad V. Dombrovskio vyriausybė skiriasi nuo kitų dviem aspektais: (i) politika turi būti nuosekli ir aiški žmonėms; (ii) dėmesys biudžeto politikai. V. Dombrovskis aiškina planuojamų ir priimtų sprendimų priežastis, atsakinėja į klausimą, ar buvo kitų alternatyvų. Nemažai dėmesio skiriama Latvijos ir TVF derybų analizei. Ši dalis užbaigta sentimentais, cituojama naujametinė V. Dombrovskio kalba. Kalboje pripažįstamos ankstesnių vyriausybių klaidos ir prašoma „įtūžusių“ piliečių leidimo pasitaisyti.

Autorių teigimu, 2010 m. prasidėjo Latvijos ekonomikos atsigavimas. Pristatomas Estijos pasiekimas – euro įvedimas. Aiškėja, kad tam reikia, jog Europos Komisija paskelbtų Konvergencijos kriterijus atitinkančią ataskaitą, ir niekam neįdomu, ko nori piliečiai. Seimo rinkimų analizės redukcija įtakoja detalių išsamumą, pateiktos pagrindinių politinių jėgų pozicijos, jos skirstomos į populistines ir „teisingo kelio“. Kaip vienu iš ekonominių laimėjimų giriamasi pagerėjusiais santykiais su Rusija. Ekonominis pakilimas aiškinamas tuo, kad Latvijos krizė buvo grynai finansinė, kas paveikė vidinę paklausą. Autorių nuomone, išorės paklausa nebuvo sumažėjusi. Ekonominis augimas eksplikuojamas per eksporto atsigavimą ir sėkmingai suplanuotą 2009 m. biudžetą. Teigiama, kad taip veikia demokratija. Geriau sumažinti viešąsias išlaidas, nuo kurių priklauso tūkstančių piliečių gerovė, nei padidinti mokesčius Latvijos oligarchams.

Keista, tačiau tik paskutinėje dalyje atskleidžiamas Latvijos atvejo išskirtinumas, paabrėžiama, kad tai pereinamojo laikotarpio valstybė ir nagrinėjant ją ankssti kalbėti apie tam tikros ekonominės teorijos egzistavimą, kadangi viskas tik formuojasi. Autoriai šioje knygoje pateikė ir nagrinėjo devynias Latvijos finansų krizės pamokas. Iš paskutinių pastraipų aiškėja, kad pagrindinis Latvijos ekonomikos laimėjimas bus euro įvedimas.

Jaroslav Dvorak – Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Viešojo administravimo ir teisės katedros lektorius, socialinių mokslų daktaras.

E. paštas: jvd@takas.lt

Jaroslav Dvorak, Doctor of Social Sciences, is a lecturer at the Department of Public Administration and Law of the Faculty of Social Sciences, Klaipėda University.

E-mail: jvd@takas.lt

Apžvalga įteikta redakcijai 2012 m. kovo mėn.